

Amatørfotografen og registreringen af gamle bygninger

AF PREBEN JØRGENSEN

I 1965 opstod en lokalhistorisk fotoklub i Tønder. Om dens hidtil største opgave: en fotografering af amtets 1300 gamle landbygninger, fortæller toldkontrollør Preben Jørgensen, Tønder. Han giver praktiske råd af både organisatorisk og fototekniske art og opfordrer landsarkiver, lokalhistoriske arkiver og museer i andre egne til at søge kontakt med amatør-fotograferne.

Bygninger er som bekendt brugsgenstande. Og fordi de først og fremmest er det, ændres de i takt med skiftende tiders krav til deres indretning, størrelse og udseende. Også andre forhold betinger bygningskulturens stadige forandring, idet vejrligets forvitring og menneskers forsømmelighed nødvendiggør vedligeholdelsesarbejder, der ofte medfører ganske væsentlige indgreb i bestående bygninger og dermed i landskabsbilledet. Når dertil kommer, at det øvrige samfunds modernisering og ekspansion ofte med en ubarmhjertig linealstreg skærer sig ind i bebyggede områder, forstår man, at udviklingen ikke altid er gradvis og nænsom, men til tider voldsom og rå.

Det kan derfor ikke undre, at der er kredse, som med interesse og undertiden uro betragter hele denne proces, der på én gang synes bestemt af en art skæbne, af tilfældigheders spil eller af menneskelig pleje og forstand eller misrøgt og tankeløshed. Ingen vedtægter kan garantere for, at en bygnings historiske værdi tilgodeses, ej heller at der værnes om dens skønhedsmæssige særkende eller dens placering i det landskabelige miljø. Står meget på spil, vil samfundet gennem en fredning nedlægge sit veto mod denne frihedens forgodtbefindende – dog kun sjældent, thi bygninger er som sagt brugsgenstande og ikke blot nips i en landskabsdekoration.

Disse bygningsinteresserede kredse rundt omkring i landet samarbejder nu i »Sammenslutningen af Foreninger til Fremme og Bevaring af Bygnings- og Landskabskultur«, hvis første møde fandt sted i Odense den 31. januar 1966. Blandt de ca. 30 repræsenterede foreninger med beslægtede formål vil jeg i denne artikels sammenhæng nævne »Fonden til Bevarelse af gamle Huse i Tønder« og »Historisk Samfund for Sønderjylland«.

Måske kender læserne allerede den bygningskulturelle baggrund i Vestslesvig. Den er særpræget, fremstået gennem århundreder af landskabets og klimaets

barske vilkår, men præget af ydmyg værdighed i naturlig harmoni med tilværelsens krav. Ikke mærkeligt, at denne bygningskultur ofte har givet anledning til de arkitekturkyndiges årvågenhed og studier og tillige til ønsket om bevaring. Også uden for disse kredse har man i vid udstrækning vist interesse for bygningsmiljøet.

Da Historisk Samfund for Sønderjylland i 1965 bestemte sig for en bred bygningshistorisk undersøgelse, var der mange argumenter for at lade en sådan begynde i Tønder amt. Her havde Fonden til Bevarelse af gamle Huse i Tønder siden 1962 arbejdet aktivt i selve købstaden. I landsognene findes en naturlig sans for de bygningskulturelle værdier, og spørgsmålet om de gamle bygningers bevarelse m. m. har ofte været genstand for drøftelser i forskellige kredse. Historisk Samfunds forestående undersøgelse mødte på forhånd sympati i amtet, ikke blot i de amts- og sognekommunale råd og kontorer, men i betydende dele af egnens befolkning.

Når undersøgelsen kunne tage sin form i 1966 var det tilfældigvis samtidig med dannelsen af landssammenslutningen, og ligeledes tilfældigt efter at en Lokalhistorisk Fotoklub havde set dagens lys hernede og var villig til at påtage sig en stor opgave.

Undersøgelsesarbejdet udføres nu af »Udvalget vedrørende gamle bygninger på landet« under Historisk samfund for Sønderjylland. Udvalgets 6 medlemmer repræsenterer arkiv, museum, lokalhistorie, bygningskundskab og foto. Dets primære sigte er en registrering og fotografering af amtets ca. 1300 gamle bygninger, men sekundært vil udvalget desuden kunne medvirke ved bestræbelser for at bevare de registrerede bygninger i moderniseret tilstand. Man vil altså gribe positivt ind i den udvikling, som al bygningskultur nu engang må underkaste sig.

Den primære opgave løses på den måde, at samfundets tillidsmænd i amtets 33 sogne udarbejder lister over bygninger fra før år 1900 og ved nummerhenvisning markerer dem på målebordsblade. På grundlag af disse lister og kort foretages fotograferingen af Lokalhistorisk Fotoklubs medlemmer. Udvalgets arbejdsresultater i form af lister og fotografier indgår i »Lokalhistorisk Samling for Sønderjylland«, der har til huse hos landsarkivet i Åbenrå. Den videre bearbejdelse af materialet vil formentlig blive foretaget af arkitekter og af historikere, og det er så hensigten senere på forskellig vis at lade det publicere.

Baggrunden for denne artikel er ikke denne bygningskulturelle statusopgørelse, men det videre perspektiv: at tilskynde til og i al beskedenhed at give råd til en udvidelse af aktionen til det øvrige land på grundlag af de erfaringer, man her i Tønder amt opnår.

Jeg er ikke i tvivl om, at historisk interesserede kan indse værdien af at foretage en sådan registrering af den foranderlige bygningskultur. Heller ikke behøver jeg at fortælle, at arbejdet er så omfattende, at det kun kan gennemføres ved frivillig indsats. Der er derfor god grund til at videregive indhøstede erfaringer og yde al mulig opmuntring. De vanskeligheder, vi har overstået, de omveje, vi

har gået, og de fejl, vi har lavet, vil kommende klubber og udvalg kunne spares for.

Man kunne tænke sig, hvis og når registreringsarbejdet breder sig til andre egne, at nogle ville spørge, om ikke fotograferingen af så mange bygninger ude på landet er for stort et arbejde i forhold til det måske beskedne supplement, fotografier leverer til de oplysninger, som arkivalier og mundtlig tradition til sammen giver om en bygning?

Det er rigtigt, at tingbøger, arkivalier og fortællinger giver et billede af en bygning, en egn og dens historie. Men dette billede er lige så ufuldkomment som kirkebøger, privatregnskaber og avisnekrologer vil være i persontegninger. I visse henseender giver intet andet medium så autentisk en dokumentation som fotografiet.

Fordi hele bygningsbilledet er foranderligt, forekommer det naturligt, at »man« fra tid til anden efterlyser gamle fotografier. Men samtidig med, at man nu i flere generationer har råbt disse efterlysninger ud og derved understreget den betydning, fotografiet har som historisk dokumentation – samtidig sker der noget meget ejendommeligt.

Det er svært at finde gamle glasplader, film og fotos. Det er tilfældigt, hvad der er blevet fotograferet, og lige så tilfældigt er det, hvad der er opbevaret. Dette har man kunnet konstatere i hele vort århundrede. Og her kommer det ejendommelige, at den samtid, der konstaterede denne beklagelige tilfældighed, ikke selv har lært deraf, thi endnu i dag fotograferes og opbevares der med en tilfældighed, der vil få *vore* efterkommere til at råbe efter billeder fra *vores* tid. Hvilket paradoks!

Forklaringen? Ja, man må vel konstatere, at fotoamatører altid har dyrket deres hobby uden egentlig tanke for dens betydning som lokalhistorisk dokumentation. Det kan næppe bebrejdes dem, at de kun har fotograferet samtidens motiver uden tilskyndelse til – ved fotograferingen eller opbevaringen – at se den egnhistoriske sammenhæng. Heller ikke museer eller arkiver har helt udnyttet fotograferingen eller lagt op til et samarbejde med fotoamatører.

Mon ikke tiden er ved at være inde til en dialog mellem kameramanden og samfundets forskere og samlere i det historiske? Det er dyrt for vore arkiver at få fotograferet – men er det mere end rimeligt, at man forsøger at øge arkivernes muligheder ved at ty til amatørfotografen? Denne må – i lighed med kunstneren, skribenten og videnskabsmanden – kunne bringes til at indse sin forpligtelse over for samfundet.

Initiativet til en dialog mellem på den ene side fritidsfotografen og på den anden side landsarkiver, lokalhistoriske arkiver og museer, skal nok udgå fra de tre sidstnævnte. Den forestående registrering af gamle bygninger kunne måske blive oplægget til en kontakt mellem parterne. Selvom det vil være ønsketænkning, at vi om få år skulle have en lokalhistorisk fotoklub i hvert amt, så vil det være realistisk at forsøge at sætte noget i gang via lokale bekendtskaber i fotokredse.

I en tid, hvor fotohobbyen er ret udbredt, må der i hvert amt kunne findes henimod en halv snes fotoamatører, der »kan det hele« fra optagelse og filmfremkaldelse til forstørrelse. I Lokalhistorisk Fotoklub I Tønder har vi ikke vedtægter og kontingent og bestyrelse – vi er blot et team. For at understrege dette har vi i al enkelhed undertegnet et manifest, der bl. a. udtrykker, at vi vil dyrke de historiske motiver målbevidst, sikre vore negativers og positivers opbevaring i museum og landsarkiv til sin tid, og i fællesskab tage fat på konkrete opgaver i det lokalhistoriske perspektiv. Dette sidste omfatter affotografering af indsamlede gamle billeder, fotografering af bybilledet, afholdelse af lokalhistoriske fotoudstillinger m. m. Klubben er endnu ikke to år gammel, den har haft en famlende start – men har netop ved den konkrete fotoregistrering af bygninger fået en opgave.

Det vil derfor – efter vore erfaringer – være udmærket, om oprettelsen af lokalhistoriske fotogrupper kan følges op af dette vigtige arbejde, som arkiverne nok skal blive glade for. Ligesom det var tilfældet i Tønder amt vil jeg i det følgende gå ud fra, at bygningsregistreringen forestås af et udvalg repræsenterende historisk og bygningsfaglig viden. Fotoregistreringen kan således begynde ved et orienterende møde mellem dette udvalg og fotogruppen.

På dette møde bør de deltagende fotoamatører af udvalget blive orienteret om hele registreringsprocessen og dens formål, dens omfang og dens organisering.

Orienteringen følges op ved, at en arkitekt fortæller om det særligt bundne, der er ved arkitektonisk fotografering, ligesom han redegør for egnens særlige bygningsmiljø m. m.

En historisk kyndig kan fortælle egnens historie og vise de bygningsmæssige minder, der findes, ligesom han kan gøre rede for tidsbestemmelse af bygninger. Er han arkivar kan han desuden orientere om fotografiets værdi som historisk dokumentation.

Endelig vil på orienteringsmødet en avanceret fotograf samle disse ting og udlede de fotografiske følger af dem. Han kan ved billedeksempler vise rigtig og forkert optagelsesteknik, anvendelsen af det fotografiske udstyr og billedmæssigt demonstrere de detaljer, der hører med til fotograferingen af gamle huse.

På samme måde som nu fotograferne er omskolede fra den billedmæssige fotografering til den mere dokumenterende, bør der ske en elementær skoling af de tillidsmænd, der i hvert sogn skal udarbejde listerne over gamle bygninger og markere dem (ved nummerhenvisning) på et sognekort. Det er vigtigt, at tillidsmændene er fortrolige med brugen af kort, thi fotografen må have vished for, at listerne er komplette og kortmarkeringen fejlfri. Intet kan tage modet og glæden fra en fotogruppe som ærgrelser, der kunne være undgået.

Efter denne orientering fra udvalget kan den egentlige fotoregistrering begynde.

De indkomne sognelister, der eventuelt har været tilsendt myndighederne til velvilligt eftersyn og påførelse af matrikelnummer for de opførte bygninger, overdrages lederen af fotoarbejdet.

Her »afhenter« fotografen så et sogn, som han selv udvælger efter sine interesser og sit lokalkendskab, idet han skeler til sognets størrelse i forhold til den tid, han afsætter til det – der regnes med 7–8 bygninger pr. udetime.

Fotografen, der lægger sin rute så praktisk som muligt, vil med fordel kunne tage den lokale tillidsmand med. Medens denne bruger tiden til at gå indenfor, præsentere sig og formålet, kan fotografen straks gå i gang med at besigtige bygningen og bestemme sine optagelser. Tillidsmanden aflaster ham ved at foretage de meget vigtige noteringer om optagelsen (registernummer, bygningsdel, særlige fund af interesse for den videre registrering etc.). På denne måde bliver fotograferingen overstået, og fotografen går hjem og fremkalder sine film og laver forstørrelser.

På bagsiden af billederne noterer han sognets navn, bygningens registernummer og navn samt negativets nummer. Samtlige billeder for hver registreret bygning lægges i pergamynkuvert, hvorpå noteres de samme ting (for eksempel: Skærbæk, reg. 17, negativ II nr. 31–35). Over sognet udarbejdes en liste med de sekundære oplysninger, der kan henvise til bygningsændringer, forekomsten af særligt interessante detaljer eller fundet af for eksempel gamle munkesten efter nedrivninger.

Da fotografierne skal kunne bruges til både almindelig besigtigelse og til fremstilling af klichéer, vil formatet 9×12 cm være passende. Her anvendes Agfa Brovira BN 1 og billederne højglanses.

Negativbehandlingen er vigtig. Der må fordres stor omhu og bedst tænkelig kvalitet. Skal der senere laves udsnitsforstørrelser må man kræve finkornethed. Selv vore strengeste krav blev dog opfyldt ved en kombination af Ilford Pan F og FP 3 negativ med Ilford Hyfin fremkalder. Forstørrelser til 35 gange (lineær!) giver ikke generende korn eller tab af konturskarphed, hvis filmfremkaldningen er foregået pedantisk omhyggeligt.

Netop det valgte negativformat (35 mm) er økonomisk, hvilket ikke er uvæsentligt for det udvalg, der stiller materialet til rådighed for fotogruppen. Regner vi med 2–3 optagelser af hver bygning, er fotoomkostningerne pr. bygning ca. 1 kr. + befordring. Vore erfaringer synes at vise, at de samlede omkostninger ved fotograferingen af de anslåede 1300 ejendomme kan holde budgettet på 2500 kr.

Jeg har slet ikke i denne sammenhæng omtalt den mulighed, at hele fotoarbejdet kunne overlades en fagfotograf i akkord. Bevillingsmæssige grunde gør nok næppe denne udvej aktuel. Der vil tillige vise sig den vanskelighed, at en professionel fotograf næppe vil være indstillet på det historiske engagement, som er nødvendigt. At en fotograf ville foretage en så omfattende fotografering er muligt – og måske ville han kunne formås til også at sælge selve negativerne til udvalget. Men en amatør kan bedre give sig tid til at indhente lidt oplysninger og kæle for fotofremstillingen – man kan ikke laste fotografene for at de ikke vil det.

Jeg vil endelig advare kommende lokalhistoriske fotogrupper mod at under-

vurdere registreringsarbejdet. Det koster timer, det koster skridt, også gennem søle og over pigtråd, men arbejdet er værdifuldt, om så først vore efterkommere kan se det rigtigt. Jeg vil også medgive dem, at det koster små principper, fordi fotograferingen er en bunden opgave. De billedmæssige betragtninger må underordne sig den autentiske optagelses krav, og optagelsen skal igennem medens man er der, også selv om solen ikke helt følger med rundt om en bygning. Men fotograferne kan undervejs rekreere sig: Intet bevillgende udvalg vil bebrejde fotografen, om han i ny og næ snupper en lille billedmæssig godte, en gammel gavl, et interiør, et dyr, et par mælkespande og en mis eller blot henkastede redskaber eller afdankede vognhjul. Tag det som en glæde i arbejdet – det kan der være brug for nu og da, når noget driller.

Måtte denne artikels måske lidt agitatoriske karakter blive forstået på den måde, at den gerne skulle inspirere til oprettelsen af mange lokalhistoriske foto-grupper. Bliver dette tilfældet, kan vi jo tales ved om et samarbejde, det skal ikke mangle på god vilje herfra. Ligesom landsarkivet i Åbenrå vil nok også andre arkiver være glade for et samarbejde med amatørfotografen til fælles udbytte. Denne artikel falder måske uden for Fortid og Nutids sædvanlige rammer – så lad den i det mindste være en velment tilskyndelse til de kredse, der lokalt måtte tage initiativ til en kontakt med fotoamatørerne, så disse kan finde sammen og fotografere målbevidst i den lokalhistoriske sammenhæng.